

اثرات تغییر سیستم آبیاری از روش سنتی (غرقابی) به زیرسطحی بر درختان بارور پسته در کرمان

اکبر محمدی محمد آبادی، سید جواد حسینی فرد* و ناصر صدیقتی^۱

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۱۰/۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۶/۵/۹)

چکیده

در این پژوهش تأثیر تغییر سیستم آبیاری از روش سنتی (غرقابی) به زیر سطحی روی درختان بارور پسته به مدت چهار سال در ایستگاه تحقیقات پسته کرمان مطالعه شد. طرح در قالب بلوک‌های کامل تصادفی با ترکیب ۲ تیمار دور آبیاری (۷ و ۱۴ روز) و ۳ مقدار آب بر اساس ضرایب تشت کلاس الف شامل ۲۰، ۴۰ و ۶۰ درصد (۲۳۹۲، ۴۷۸۳ و ۷۱۷۴ متر مکعب در هکتار - سال) با احتساب تیمار شاهد یعنی آبیاری سنتی (غرقابی) با دور ۳۰ روزه و ۹۰۰۰ متر مکعب در هکتار - سال)، در مجموع با ۷ تیمار در ۳ تکرار به اجرا در آمد. لوله‌های آبیاری زیر سطحی به فاصله ۹۰ سانتی‌متر از تنه درختان (تقریباً در مرکز سایه انداز) در دو طرف و در عمق ۵۰ سانتی‌متری از سطح خاک کارگذاری شدند. متوسط فشار کارکرد لوله‌ها ۸/۸ تا ۱۰/۸ اتمسفر و متوسط دبی هر متر لوله ۵/۴ لیتر در ساعت بود. صفات مختلف کمی و کیفی محصول پسته، رشد رویشی سرشاخه‌های درختان، کارایی مصرف آب و هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک اندازه‌گیری شد. نتایج نشان داد که تغییر سیستم آبیاری از روش سنتی (غرقابی) به زیر سطحی روی درختان بارور پسته امکان‌پذیر می‌باشد و بهترین تیمار در شرایط انجام این آزمایش تیماری بود که آبیاری آن باروش زیر سطحی و مصرف ۶۰ درصد تبخیر از تشت (۷۱۷۴ متر مکعب در هکتار - سال) با دور آبیاری ۱۴ روزه انجام پذیرفت به طوری که کلیه صفات کمی و کیفی مربوط به این تیمار در مقایسه با تیمارهای دیگر از شرایط مطلوب‌تری برخوردار بود. کارایی مصرف آب در این تیمار ۱۶۴ گرم محصول خشک به ازای هر متر مکعب آب بود. اما در صورتی که بهره‌برداری سیستم‌های آبیاری تحت فشار با هدف پایین آوردن مصرف آب آبیاری باشد و در شرایط کمبود آب، کاربرد آب به میزان ۴۰ درصد تبخیر از تشت (۴۷۸۳ متر مکعب در هکتار - سال) قابل توصیه می‌باشد. کارایی مصرف آب در این تیمار، ۱۷۷ گرم محصول خشک به ازای هر متر مکعب آب می‌باشد. نتایج اجرای این طرح نشان داد که کاربرد آب با مقادیر کمتر از ۴۰ درصد تبخیر از تشت الف، نمی‌تواند نتیجه مطلوبی را به همراه داشته باشد. تیمارهای آبیاری با دور ۱۴ روزه در مقایسه با دور آبیاری ۷ روزه از نظر صفات کمی و کیفی اندازه‌گیری شده شرایط مطلوب‌تری داشتند. مقادیر هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در تیمارهای مختلف نشان داد تغییرات شوری خاک به‌ویژه در سال اول بعد از تغییر سیستم آبیاری در تیمارهای زیر سطحی قابل توجه می‌باشد. اما تیمارهایی که با دور ۱۴ روزه آبیاری شده‌اند، در مقایسه با تیمارهای مشابه دور آبیاری ۷ روزه از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار بودند.

واژه‌های کلیدی: آبیاری زیر سطحی، پسته، تغییر سیستم آبیاری، شوری، کارایی مصرف آب

۱. اعضای هیئت علمی بخش تحقیقات آبیاری و تغذیه، مؤسسه تحقیقات پسته کشور، رفسنجان

* : مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: j-hosseinfard@pri.ir

مقدمه

در شرایط آب و هوایی ایران یکی از عمده‌ترین موانع افزایش تولید کلیه محصولات کشاورزی عدم استفاده بهینه از منابع آبی می‌باشد. زیرا قسمت عمده آب استحصالی در بخش کشاورزی مصرف شده و بازده مصرف آن در این بخش کم می‌باشد. نتایج حاصل از تحقیقات نشان می‌دهد که میانگین بازده آبیاری سطحی در استان کرمان در یک دوره زمانی ده ساله (۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰) ۴۷/۷ درصد بوده است (۲). از این رو استفاده بهینه از منابع آب به‌عنوان محور اصلی توسعه بایستی مورد توجه قرار گیرد. رشد سریع سطح زیر کشت باغات پسته در استان کرمان بخصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و روش آبیاری کرتی و مدیریت نامناسب آبیاری سبب افزایش شدید برداشت آب از مخازن زیر سطحی شده و همه ساله افت سطح آب زیر زمینی در دشت‌های مختلف این استان را به همراه داشته است (۴). محدود بودن مقدار آب در مناطق پسته کاری کشور به‌ویژه در استان کرمان، لزوم استفاده بهینه از منابع آبی موجود را قوت بخشیده و استفاده از سیستم‌های مدرن آبیاری را امری اجتناب ناپذیر نموده است.

سیستم آبیاری زیر سطحی یک روش نسبتاً جدید است و ازجمله عوامل محدود کننده در بهره‌برداری از این سیستم هزینه‌های مربوط به خرید لوازم مورد نیاز و کارگذاری می‌باشد (۲۱، ۲۲، ۲۳ و ۲۴). در این روش آب مورد نیاز گیاه از طریق لوله که بر اساس عمق و توسعه ریشه‌ها در زیر زمین قرار می‌گیرد، تراوش نموده و بر اساس خاصیت موئینگی به طور مستقیم در منطقه ریشه توزیع می‌شود. معمولاً در این روش سطح خاک، خشک نگه‌داشته می‌شود، لذا تلفات مربوط به تبخیر از سطح خاک کاهش یافته و مقدار آب مصرفی تقلیل می‌یابد. در نتیجه آب به مصرف تعرق و رشد گیاهی خواهد رسید (۱۳، ۱۶ و ۲۱). از طرفی در این روش آبیاری می‌توان اکسیژن دهی در منطقه ریشه به‌ویژه در خاک‌های سنگین را افزایش داد (۱۱ و ۲۷).

در آزمایشی که توسط کوهستانی به منظور بررسی

امکان‌سازگاری درختان پسته با لوله‌های مختلف آبیاری زیر سطحی با مقدار آب مصرفی به میزان ۲۰ در صد تبخیر از تشت کلاس الف انجام پذیرفت، مشخص گردید که اولاً امکان استفاده از روش آبیاری زیر سطحی برای آبیاری درختان پسته منطقی به نظر می‌رسد. ولی به لحاظ مصرف آب آبیاری به مقدار ۲۰ درصد از تشت کلاس الف در مقایسه با روش سطحی، سبب افت شدید محصول گردید. بنابراین کاربرد حجم‌های بیشتر آب را به منظور نتیجه‌گیری معقول تر توصیه نموده است (۷). مؤذن‌پور و همکاران در مدت پنج سال (۱۳۷۹-۱۳۷۴) امکان جایگزینی روش آبیاری غرقابی سنتی باغات پسته با روش قطره‌ای و تعیین مناسب‌ترین میزان آب آبیاری به این روش را بررسی نمود. در این مطالعه از دو روش آبیاری قطره‌ای و سطحی نواری یا همان غرقابی سنتی استفاده شد. روش آبیاری قطره‌ای با سه مقدار آب آبیاری بر اساس ضرایب تبخیر از تشت کلاس الف (۲۰، ۴۰ و ۶۰ درصد) که به ترتیب معادل ۲۵۵۰، ۵۱۱۲ و ۷۸۰۰ مترمکعب در هکتار در سال و با دور آبیاری دو نوبت در هفته اجرا گردید. در روش آبیاری سطحی ۹۰۰۰ مترمکعب در هکتار در سال به درختان آب داده شد. بر اساس نتایج این مطالعه در اکثریت موارد تیمار روش آبیاری سطحی (غرقابی) بهترین و آبیاری قطره‌ای با میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت (۲۵۵۰ مترمکعب در هکتار سال) بدترین تیمارها بود. مضافاً این که تیمار ۷۸۰۰ مترمکعب در هکتار سال با وجودی که بهترین تیمار در روش قطره‌ای بود اما با تیمار ۵۱۱۲ مترمکعب در هکتار سال در یک گروه قرار گرفت (۱۰). تحقیقات انجام شده روی گیاه لوبیا تحت شرایط آبیاری جویچه‌ای و زیر سطحی نشان داده است که کاربرد روش آبیاری زیر سطحی سبب کاهش ۵۵٪ آب مصرفی در قیاس با روش آبیاری جویچه‌ای شده است (۲۸). تحقیقات انجام شده روی روش‌های آبیاری قطره‌ای و زیر سطحی نشان می‌دهد که عموماً کاربرد این سیستم‌ها باعث کاهش مصرف آب به میزان ۲۵ تا ۵۰ درصد برای گیاهان ردیفی و حتی صرفه‌جویی بیشتر

گردیده است (۷ و ۱۰). در خصوص اثرات آبیاری بر روی زود خندانی در دانه‌های پسته و آلودگی‌های مرتبط با آن مطالعات مختلفی انجام شده است. از جمله نتایج بررسی‌های انجام شده بر روی ارتباط بین اثرات تنش‌های خشکی و زود خندانی در طول فصول رشد و نمو میوه درختان پسته نشان می‌دهد که آبیاری ناقص در ابتدای فصل بهار سبب افزایش زودخندانی در دانه‌های پسته می‌گردد (۱۸). سامر و همکارانش گزارش دادند که آلودگی به آفلاتوکسین در دانه‌های زودخندان پسته تقریباً ۵۰ برابر بیشتر از پسته‌های طبیعی بوده است (۳۰).

در این تحقیق اثرات تغییر سیستم آبیاری از سنتی (غرقابیی) به زیر سطحی با مقادیر مختلف آب آبیاری بر حسب در صداهای مختلف تبخیر از تشت کلاس الف، بر روی صفات مختلف کمی و کیفی محصول پسته، رشد رویشی سرشاخه‌های درختان بارور پسته و کارایی مصرف آب مطالعه شد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش از سال ۱۳۷۸، در قطعه باغی به مساحت تقریبی یک هکتار در ایستگاه تحقیقات پسته کرمان به اجرا درآمد. ایستگاه مذکور در ۱۰ کیلومتر جاده کرمان - زرنند، در عرض جغرافیایی 19° و 30° درجه شمالی و طول جغرافیایی 57° درجه شرقی قرار دارد. ارتفاع از سطح دریا آزاد ۱۸۴۵ متر و میانگین بارندگی سالانه در این منطقه ۱۴۰ میلی‌متر می‌باشد (۸). قبل از اجرای طرح از قطعه آزمایشی نمونه‌های مرکب از اعماق مختلف خاک در آبان سال ۱۳۷۷ و هم‌چنین از آب چاه موجود در ایستگاه نمونه تهیه گردید و نتایج حاصل از تجزیه آنها در جداول ۱ و ۲ ارائه شده است.

درختان پسته قطعه آزمایشی رقم اوحدی با سن ۲۴ سال بودند. فاصله کاشت درختان بین ردیف‌ها ۶ متر و بین درختان روی ردیف ۳ متر بوده و آبیاری درختان قبل از اجرای طرح به روش سنتی (غرقابیی) انجام می‌شده است. این پژوهش در قالب طرح آماری بلوک‌های کامل تصادفی با ۷ تیمار در ۳ تکرار پیاده گردید که تیمارهای آزمایشی عبارت بودند از:

برای باغ‌های مرکبات می‌شود (۱۲، ۱۶، ۱۷ و ۳۱). در روش آبیاری زیر سطحی در صورت طراحی و بهره‌برداری مناسب، رطوبت خاک در طول دوره رشد گیاه نزدیک به رطوبت حالت ظرفیت زراعی بوده (تقریباً ۸۰ درصد حالت ظرفیت زراعی) و گیاه بدون صرف انرژی زیاد، آب مورد نیاز خود را دریافت می‌کند. بنابراین تحت چنین شرایطی احتمال تولید محصول بیشتر و با کیفیت بالا توسط این روش امکان‌پذیر خواهد بود (۱۹). یک‌ناوختی توزیع آب در خاک نیز از محاسن دیگر این روش می‌باشد که باعث کاهش تلفات نفوذ عمقی و در نتیجه افزایش بازده کاربرد آب می‌شود که این مسأله به‌ویژه در خاک‌های با ظرفیت نگه‌داری پایین آب و سرعت نفوذ بالا (خاک‌های سبک) حائز اهمیت می‌باشد (۲۶). از دیگر محاسن این روش، خودکار نمودن نحوه آبیاری، کاهش هزینه‌های کارگری (۱۵، ۱۶ و ۲۹) و کاهش هزینه کنترل علف‌های هرز بوده و این روش برای انواع مختلف خاک‌ها و گیاهان (۲۸) مناسب می‌باشد و امکان استفاده از آب شور در آبیاری نیز وجود دارد (۱۵). عمق نصب لوله‌های زیر سطحی بر اساس عمق توسعه ریشه تعیین می‌گردد، این عمق در گیاهان مختلف از ۳۰ تا ۵۰ سانتی‌متر گزارش شده است (۱۳، ۱۹ و ۲۴).

به دلیل کاهش منابع آبی و افزایش دور آبیاری سنتی (غرقابیی) در باغات پسته، درختان پسته دچار تنش‌های متعدد ناشی از شوک‌های خشکی می‌گردند که این تنش‌ها گاهی سبب بروز مشکلاتی می‌شود که بی‌توجهی به آنها سبب لطمات جبران‌ناپذیر خواهد شد. بنابراین روی آوردن به سیستم‌های آبیاری تحت فشار امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. اما آنچه مورد نگرانی است اثرات تغییر سیستم آبیاری از سنتی (غرقابیی) به روش‌های تحت فشار می‌باشد. از طرفی در پژوهش‌های گذشته در خصوص امکان سازگاری درختان پسته با آبیاری زیر سطحی و قطره‌ای با مقدار آب مصرفی به میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت کلاس الف انجام پذیرفته، که در مقایسه با روش سنتی (غرقابیی)، سبب افت شدید محصول

جدول ۱. برخی از ویژگی‌های شیمیایی آب مورد استفاده در آزمایش

نسبت جذب	میلی اکی والان بر لیتر						اسیدیته	هدایت الکتریکی دسی زیمنس بر متر
	سدیم	منیزیم	کلسیم	سولفات	کلر	بی کربنات		
۲	۶/۵	۱۰	۱۲	۴	۲۵	۰/۵	۷/۴	۳

جدول ۲. تجزیه نمونه خاک محل اجرای طرح قبل از شروع آزمایش (سال ۱۳۷۷)

عمق خاک سانتی متر	اسیدیته گل اشباع	هدایت الکتریکی عصاره اشباع		نسبت جذب سدیم	رس	سیلت درصد	شن	بافت خاک
		دسی زیمنس بر متر	دسی زیمنس بر متر					
۰-۳۰	۷/۸	۴/۳	۴/۴	۶/۲	۴/۴	۲۰	۷۳/۸	شنی لومی
۳۰-۶۰	۷/۶	۳/۵	۳/۸	۴/۶	۳/۸	۲۸	۶۷/۴	لوم شن
۶۰-۹۰	۷/۷	۴/۲	۳/۹	۶/۴	۳/۹	۳۲	۶۱/۶	لوم شن
۹۰-۱۲۰	۷/۷	۴/۵	۳/۲	۶/۱	۳/۲	۳۴	۵۹/۹	لوم شن
میانگین	۷/۷	۴/۱	۳/۸۳	۵/۸	۳/۸۳	۲۸/۵	۶۵/۷	لوم شن

جدول ۳. آب به کار رفته برای درختان پسته در تیمار آبیاری سنتی (غرقابی) بر اساس نتایج حاصل از تحقیقات انجام شده در شهرستان کرمان (۹)

ماه	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مهر	آبان	مجموع سالیانه
تبخیر تعرق (مترمکعب در هکتار)	۷۰۰	۱۳۰۰	۱۳۵۰	۱۵۰۰	۱۳۵۰	۱۳۰۰	۹۰۰۰

T۶ تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۷ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.
 TV تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۱۴ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.
 شروع آبیاری تمام تیمارها اول فروردین هر سال بوده است.
 برای اجرای طرح از لوله‌های زیر سطحی نوع HD2216 استفاده گردید. طبق اعلام شرکت سازنده، این لوله‌ها با حداقل فشار کاری ۰/۸ اتمسفر، دارای متوسط دبی ۲ تا ۲/۵ لیتر در ساعت در متر می‌باشند. حداکثر طول مجاز این لوله‌ها برای یک خط آبه ۱۵۰ متر بوده و قطر خارجی و داخلی آنها به ترتیب ۲۲ و ۱۶ میلی‌متر بود. در این آزمایش حداکثر طول لوله به کار

T ۱ تیمار شاهد، آبیاری این تیمار به روش سنتی (غرقابی) با دور ۳۰ روزه از اول فروردین هر سال و بر اساس مقادیر جدول ۳ انجام شد.
 T ۲ تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۷ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۶۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.
 T۳ تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۱۴ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۶۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.
 T۴ تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۷ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۴۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.
 T۵ تیمار آبیاری زیر سطحی با دور ۱۴ روز و مقدار آب آبیاری به میزان ۴۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف.

رفته ۱۵ متر بود. با قرار دادن فشار سنج در ابتدا و انتهای خط لوله‌ها متوسط فشار کارکرد سیستم اندازه‌گیری شد. برای اندازه‌گیری دبی، حجم آب عبور یافته در مدت زمان مشخص توسط کنتور و کرنومتر تعیین شد. بر این اساس دبی هر متر لوله با متوسط فشار کارکرد ۰/۸ تا ۱ اتمسفر، ۵/۴ لیتر در ساعت برآورد گردید که اختلاف در دبی اعلام شده و اندازه‌گیری شده می‌تواند مربوط به تغییرات کیفی در مواد مورد استفاده توسط کارخانه سازنده باشد. لوله‌های آبیاری زیر سطحی به فاصله ۹۰ سانتی‌متر از تنه درختان (تقریباً در مرکز سایه انداز) در دو طرف و در عمق ۵۰ سانتی‌متری از سطح خاک براساس عمق توسعه ریشه درختان پسته کارگذاری شدند (۱۳، ۱۹ و ۲۴). در اوایل سال ۱۳۷۸ پس از تعیین قطعه آزمایشی، ۹ ردیف از درختان با تعداد ۳۵ درخت (روی ردیف) مجموعاً ۳۱۵ درخت جهت اجرای آزمایش مشخص شد که ۳ ردیف از این درختان به‌عنوان ردیف‌های اصلی و مابقی به‌عنوان گارد انتخاب شدند. هر واحد آزمایشی را ۱۵ درخت تشکیل می‌داد (۳×۵) که صرفاً ۳ درخت به‌عنوان درختان اصلی آزمایش و بقیه را گاردها تشکیل می‌دادند (نقشه ۱). درختان پسته در شروع آزمایش دارای ۲۴ سال سن، میانگین شعاع تاج ۱۸۰ سانتی‌متر و متوسط ارتفاع ۲/۳۸ متر بودند. محل قرارگیری این قطعه در ایستگاه به‌گونه‌ای بود که حداقل تا شعاع ۱۰۰ متری از هر طرف توسط درختان پسته احاطه شده بود. یک عدد تشت تبخیر کلاس الف و ملزومات وابسته در محلی در مجاور درختان قطعه آزمایشی گذاشته شد (نقشه ۱). جهت باد غالب در ایستگاه مذکور در سال‌های آزمایش شمالی بوده است (۳). تشت تبخیر توسط درختان پسته تیمار و غیر تیمار احاطه شده بود و قرائت تشت تبخیر به صورت روزانه، در ساعت معینی از روز و در طول مدت آزمایش انجام می‌شد (جدول ۴). سپس با توجه به ضرایب تشت (۲۰، ۴۰ و ۶۰ درصد) و با استفاده از فرمول زیر حجم آب مورد نیاز تیمارها محاسبه گردید. فرمول به‌کار رفته جهت محاسبه میزان آب مورد نیاز به‌شرح زیر می‌باشد (۶).

$$V = ADCN$$

که در آن:

V: حجم آب داده شده به هر کرت (لیتر)

A: متوسط مساحت سایه انداز درختان (مترمربع) بر اساس میانگین شعاع سایه انداز درختان محاسبه می‌گردد که مقدار آن ۱۰/۱۸ مترمربع محاسبه گردید.

D: ارتفاع آب تبخیر شده از تشت (میلی‌متر)

C: ضرایب تشت (۰/۲۰، ۰/۴۰ و ۰/۶۰)

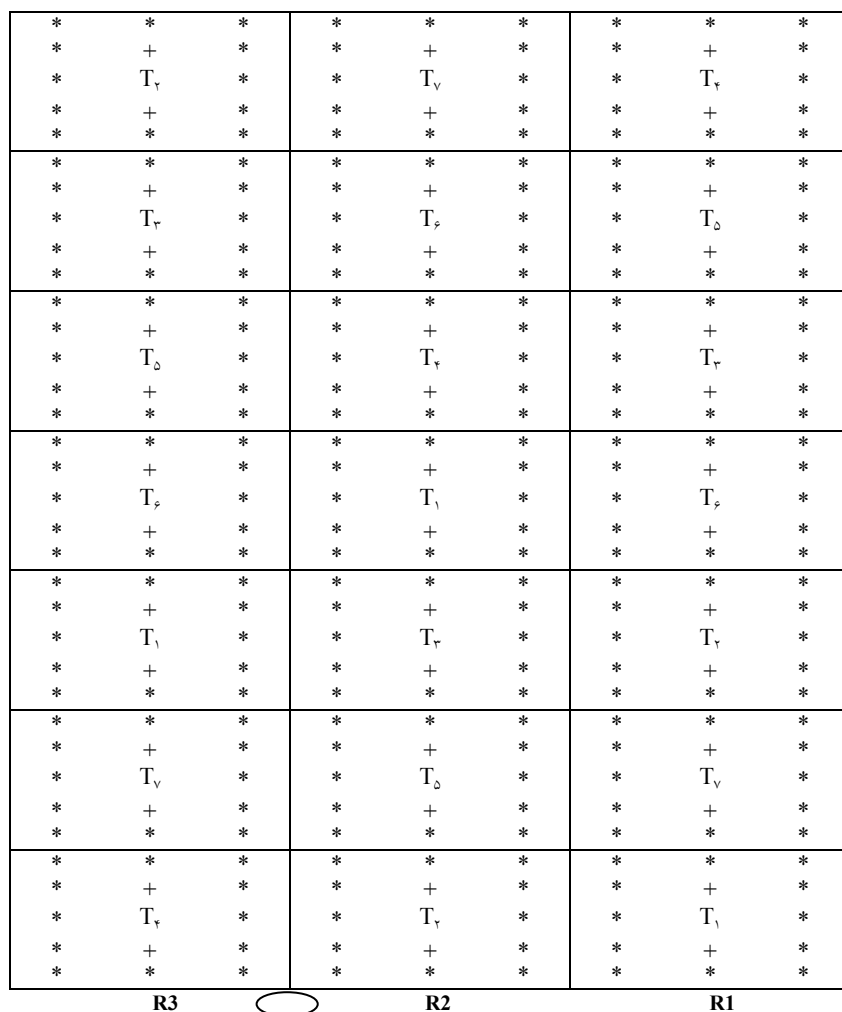
N: تعداد درختان هر واحد آزمایشی (۱۵ درخت)

بنابراین در طول مدت انجام آزمایش از فروردین تا آبان هر سال تبخیر از تشت کلاس الف اندازه‌گیری، سپس مقادیر آب آبیاری به‌کار رفته برای تیمارهای آبیاری زیر سطحی محاسبه گردید که نتایج در جدول ۵ ارائه شده است.

عملیات داشت از قبیل کوددهی، سم پاشی، کنترل علف‌های هرز و هرس بر روی درختان کلیه تیمارها در طول مدت آزمایش به‌طور یکسان انجام شد. کودهای پتاسه و فسفره بر اساس تجزیه‌های خاک در زمستان سال ۱۳۷۷ به میزان ۱۰۰۰ و ۱۲۰۰ گرم در هر درخت از منابع سولفات پتاسیم و سوپر فسفات تریپل به همراه ۴۰ کیلوگرم کود حیوانی (به ازای هر درخت) به‌طور یک‌نواخت به روش چالکود در انتهای سایه انداز درختان کلیه تیمارها مورد استفاده قرار گرفت (۱ و ۲۵). در طول مدت آزمایش همه ساله در ماه‌های فروردین، اردیبهشت تا اوسط خرداد به هر درخت ۸۰۰ گرم کود اوره در دورآبیاری ۱۴ روزه مادامیکه کلیه تیمارها آبیاری می‌شدند با استفاده از تانک کود در سیستم آبیاری تزریق می‌شد (۱).

هر ساله صفات کمی و کیفی محصول از جمله وزن محصول تر و خشک، درصد زودخندانی (Early splitting)، تعداد دانه در یک انس، درصد خندانی، درصد پوکی و هم‌چنین رشد رویشی سرشاخه درختان پسته مورد آزمایش، اندازه‌گیری شد و کارایی مصرف آب (WUE) نیز محاسبه گردید. کارایی مصرف آب با تقسیم نمودن میانگین‌های عملکرد محصول خشک (در یک هکتار) بر حجم آب آبیاری به‌کار رفته در هر هکتار برای هر تیمار محاسبه گردید (۵). برای این منظور ابتدا

نقشه ۱. قطعه آزمایش و نحوه قرار گیری درختان تیمار و گارد نسبت به یکدیگر

محل قرار گیری سیستم کنترل مرکزی

شمال ←

باغ‌های پسته مجاور

درختان تیمار +

درختان گارد *

تکرارها R3, R2, R1

تشت تبخیر ○

جهت باد غالب در منطقه، شمالی می‌باشد. و در شمال و اطراف قطعه آزمایشی باغ‌های پسته قرار دارد.

جدول ۴. مقادیر تبخیر از تشت کلاس الف (میلی متر) در تیمارهای مختلف آبیاری در طول مدت انجام آزمایش

سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	جمع کل (میلی متر)
۱۳۷۸	۱۷۷	۲۴۳	۲۹۲	۳۲۰	۳۱۰	۲۴۸	۲۱۳	۲۰۵	۲۰۰۸
۱۳۷۹	۲۰۰	۲۵۹	۲۹۰	۳۳۱	۳۳۳	۲۷۵	۲۵۷	۲۱۲	۲۱۵۷
۱۳۸۰	۲۷۹	۲۸۱	۳۳۴	۳۵۵	۳۴۴	۲۸۲	۲۶۳	۱۳۲	۲۲۷۰
۱۳۸۱	۱۸۶	۲۷۵	۲۸۶	۳۱۰	۳۴۷	۲۶۱	۲۲۰	۱۴۷	۲۰۳۲
میانگین	۲۱۱	۲۶۵	۳۰۱	۳۲۹	۳۳۴	۲۶۷	۲۳۹	۱۷۴	۲۱۱۷

جدول ۵. آب آبیاری به کار رفته در تیمارهای مختلف آبیاری زیر سطحی بر اساس مقادیر تبخیر (فروردین تا آبان) و ضرایب مختلف تشت تبخیر کلاس الف در طول مدت آزمایش

سال	تبخیر از تشت (میلی متر)	۲۰ درصد	۴۰ درصد	۶۰ درصد
۱۳۷۸	۲۰۰۸	۲۲۶۹	۴۵۳۷	۶۸۰۵
۱۳۷۹	۲۱۵۷	۲۴۳۷	۴۸۷۴	۷۳۱۱
۱۳۸۰	۲۲۷۰	۲۵۶۵	۵۱۲۹	۷۶۹۳
۱۳۸۱	۲۰۳۲	۲۲۹۶	۴۵۹۱	۶۸۸۶
میانگین	۲۱۱۷	۲۳۹۲	۴۷۸۳	۷۱۷۴

با توجه به فاصله کاشت درختان مورد آزمایش (۶×۳) تعداد درختان در یک هکتار ۵۵۵ اصله محاسبه شد. عدد حاصله در میانگین عملکرد درختان هر تیمار در طول مدت آزمایش ضرب گردید. بدین ترتیب متوسط عملکرد تیمارهای مختلف در یک هکتار محاسبه شد. سپس با توجه به حجم آب مصرف شده در تیمارهای مختلف (در هکتار) اقدام به محاسبه مقدار محصول تولیدی به ازای یک مترمکعب آب گردید. به منظور بررسی تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در محدوده ریشه درختان پسته مورد آزمایش، در پاییز هر سال صرفاً از انتهای سایه انداز درختان پسته از اعماق صفر تا ۳۰، ۳۰ تا ۶۰، ۶۰ تا ۹۰ و ۹۰ تا ۱۲۰ سانتی متر و در پایان آزمایش (پاییز ۱۳۸۱) از اعماق مذکور و فواصل مختلف از تنه درختان پسته (۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰ و ۲۰۰ سانتی متر) نمونه‌های خاک تهیه گردید، تا چگونگی تغییرات هدایت الکتریکی در خاک تیمارهای مختلف آبیاری زیر سطحی در قیاس با روش سنتی (غرقابی) مورد ارزیابی دقیق‌تر قرار گیرد. تجزیه آماری داده‌های طرح با استفاده از نرم‌افزار MSTATC و مقایسه میانگین‌ها با روش آزمون دانکن در سطح ۵ درصد انجام شد.

نتایج

۱. اثر تیمارها بر صفات کمی و کیفی محصول در طول سال‌های آزمایش

بر اساس نتایج به دست آمده از اجرای این طرح (جدول ۶) می‌توان بیان داشت که در سال اول اثرات تغییر سیستم

آبیاری روی فاکتورهای محصول تر و خشک در بین تیمارهای مورد آزمایش، تفاوت معنی‌داری را در سطح ۵ درصد از خود نشان داده است، به طوری که بیشترین عملکرد تیمارها مربوط به تیمارهای T_۳ و T_۱ می‌باشد و بین تیمار شاهد و اغلب تیمارها تفاوتی نبود و صرفاً بین T_۱ و تیمارهای T_۲ و T_۷ اختلاف معنی‌دار بود، اما در سال دوم آزمایش، اثر تغییر سیستم آبیاری سبب گردید تا حداکثر و حداقل محصول به ترتیب به تیمارهای T_۳ و T_۶ با تولید ۲۵۲۷ و ۱۱۳۵ گرم محصول خشک (در درخت) اختصاص یابد. در این سال T_۳ با تیمارهای T_۲ و T_۵ اختلافی در تولید محصول نداشته است و تیمار شاهد با تیمارهای T_۲، T_۴ و T_۵ در یک گروه آماری قرار گرفتند. در سال سوم آزمایش وضعیت کمی متفاوت با سال‌های قبل گردید، به طوری که بیشترین عملکرد محصول خشک مربوط به T_۵ (۱۸۴۹ گرم در درخت) و حداقل تولید مربوط به تیمار T_۶ (۶۳۶ گرم در درخت) بود. نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد در سال سوم آزمایش صرفاً بین تیمار شاهد و T_۶ اختلاف معنی‌دار وجود دارد و در سال چهارم بین تیمار T_۱ و تیمارهای T_۴، T_۵، T_۶ و T_۷ اختلافات معنی‌دار بود و صرفاً بین تیمار شاهد و تیمارهای T_۲ و T_۳ تفاوتی ملاحظه نگردید، به طوری که محصول خشک در تیمارهای T_۱، T_۲ و T_۳ به ترتیب برابر ۳۰۰۹، ۱۷۸۸ و ۲۸۳۳ گرم در هر درخت گردید.

نتایج حاصل از اعمال تیمارهای آبیاری زیر سطحی در مقایسه با روش آبیاری سنتی (غرقابی) روی فاکتور تعداد

جدول ۶. تاثیر تیمارهای مختلف تغییر سیستم آبیاری روی صفات کمی و کیفی محصول در سالهای مختلف آزمایش

سال	تیمار	محصول ترباخوشه وفرا بر (گرم در درخت)	محصول خشک (گرم در درخت)	تعداد دانه در یک انس	خندانی (درصد)	پوکی (درصد)	رشدرویشی سرشاخه (سانتی متر)	زودخندانی (درصد)	WUE ^۱ (گرم بر مترمکعب)
۷۸	T _۱	۳۹۳۴ AB	۱۲۰۶ AB	۲۷/۹ ABC	۷۹/۸ A	۱۲/۲ AB	۷/۳ A	۰/۸۲ AB	۷۴ BC
	T _۲	۱۲۱۶ C	۳۱۵ D	۲۷/۷ BC	۸۰/۷ A	۱۵/۸ AB	۴/۵ BC	۰/۸ AB	۲۶ C
	T _۳	۵۴۷۱ A	۱۵۴۹ A	۲۶/۵ C	۶۸/۷ A	۱۴/۸ AB	۶/۳ AB	۱/۲ AB	۱۲۶ B
	T _۴	۳۰۲۵ BC	۹۱۲ BC	۲۸/۴ AB	۷۳ A	۶/۵ B	۳/۱ C	۰/۶۱ B	۱۱۲ BC
	T _۵	۲۶۰۵ BC	۶۲۹ BCD	۲۸/۵ AB	۷۰/۷ A	۲۹/۳ A	۴/۴ BC	۰/۷۹ B	۷۷ BC
	T _۶	۳۵۱۵ ABC	۱۱۰۷ ABC	۲۸/۲ ABC	۶۵ A	۶/۹ B	۲/۸ C	۱/۴ A	۲۷۰ A
	T _۷	۱۹۷۸ BC	۵۳۶ CD	۲۹/۶ A	۶۶ A	۲۸/۴ A	۳ C	۱/۱ AB	۱۳۱ B
۷۹	T _۱	۵۷۴۴ BC	۱۶۷۸ BCD	۲۷/۸ A	۶۸ A	۹/۵ BC	۵/۸ A	۰/۶۸ C	۱۰۳ D
	T _۲	۶۵۴۰ BC	۱۹۹۵ ABC	۲۸ A	۷۹ A	۷/۹ C	۸ A	۰/۶۸ C	۱۵۱ CD
	T _۳	۹۴۷۸ A	۲۵۲۷ A	۲۷/۸ A	۷۴ A	۹/۷ BC	۷/۷ A	۰/۶۵ C	۱۹۲ BC
	T _۴	۵۴۴۴ BC	۱۵۱۴ CD	۲۹/۵ A	۷۰ A	۱۵/۴ A	۵/۵ A	۰/۷۹ B	۱۷۲ CD
	T _۵	۷۶۷۲ AB	۲۲۶۰ AB	۲۹/۸ A	۷۵ A	۱۳/۳ AB	۷/۲ A	۰/۴۳ D	۲۵۷ AB
	T _۶	۳۹۸۷ C	۱۱۳۵ D	۲۸/۵ A	۸۴ A	۱۰/۵ ABC	۴/۱ A	۰/۹۲ A	۲۵۹ AB
	T _۷	۴۰۶۷ C	۱۲۳۷ D	۲۹/۷ A	۷۳ A	۹/۱ BC	۴/۹ A	۰/۹۳ A	۲۸۲ A
۸۰	T _۱	۴۵۸۳ AB	۱۳۹۷ A B	۲۷/۵ B	۷۴/۵ A	۱۱/۷ AB	۶/۳ AB	۰/۷۴ C	۸۶ C
	T _۲	۴۰۸۳ ABC	۱۱۹۹ ABC	۲۷/۴ B	۷۷/۱ A	۶/۴ BC	۷/۳ A	۰/۵۸ C	۸۴ C
	T _۳	۵۱۸۹ AB	۱۵۴۷ AB	۲۶/۸ B	۷۳/۴ AB	۹/۷ ABC	۸/۲ A	۰/۷۹ BC	۱۰۹ BC
	T _۴	۵۱۴۵ AB	۱۵۸۴ AB	۲۷/۹ AB	۶۶/۷ AB	۹/۷ ABC	۵/۸ AB	۰/۸۹ BC	۱۶۷ AB
	T _۵	۶۱۴۴ A	۱۸۴۹ A	۳۰/۲ A	۶۷/۵ AB	۴/۷ BC	۶/۲ AB	۰/۶۱ C	۱۹۵ A
	T _۶	۲۰۶۷ C	۶۳۶ C	۲۸/۳ AB	۶۷ AB	۱۵/۸ A	۴/۶ B	۱/۹۲ A	۱۳۴ ABC
	T _۷	۲۹۷۸ BC	۹۳۸ BC	۲۹ AB	۶۲/۳ B	۳/۳ C	۵/۹ AB	۱/۴ AB	۱۹۸ A
۸۱	T _۱	۱۰۸۴۰ A	۳۰۰۹ A	۲۸/۸ A	۷۱ AB	۹/۹ C	۷/۲ ABC	۰/۸۴ B	۱۸۶ ABC
	T _۲	۵۸۰۳ BC	۱۷۸۸ AB	۳۱ A	۸۰/۳ A	۱۵/۱ BC	۶ ABC	۰/۹۱ B	۱۴۵ BC
	T _۳	۹۹۳۱ AB	۲۸۳۳ A	۲۹/۳ A	۸۱ A	۷/۱ C	۸/۶ AB	۱/۰۷ B	۲۳۰ ABC
	T _۴	۳۲۸۴ C	۸۶۱ B	۲۹ A	۶۷ AB	۲۰/۲ AB	۲/۷ C	۱/۲ AB	۱۰۵ C
	T _۵	۵۸۵۱ BC	۱۴۶۱ B	۳۰ A	۷۵ AB	۱۶/۵ BC	۹/۵ A	۱/۵ AB	۱۷۸ ABC
	T _۶	۳۷۴۵ C	۱۰۹۹ B	۳۰/۷ A	۶۹/۷ AB	۱۲/۲ BC	۴/۶ ABC	۱/۸ A	۲۶۹ AB
	T _۷	۴۸۶۵ C	۱۲۱۸ B	۳۰/۱ A	۵۹/۳ B	۲۸/۱ A	۴ BC	۱/۳ AB	۲۹۷ A

از نظر آماری در هر ستون و در هر سال میانگین‌هایی که حداقل دارای یک حرف مشترک هستند در سطح احتمال ۵ درصد (آزمون دانکن) فاقد اختلاف معنی‌دار می‌باشند.

۱. Water Use Efficiency = کارایی مصرف آب

سطح ۵ درصد وجود نداشت. در سال سوم تیمارهای T_2 و T_3 نسبت به سایر تیمارها به ترتیب $7/3$ و $8/2$ سانتی متر بیشترین رشد رویشی سرشاخه را به خود اختصاص دادند. در سال چهارم تیمار T_5 با $9/5$ سانتی متر رشد رویشی سرشاخه‌ها در جایگاه اول قرار گرفته و تیمارهای T_3 ، شاهد، T_2 ، T_6 ، T_7 و T_4 به ترتیب در مراتب بعدی بودند.

عامل زودخندانی که به عنوان یک صفت منفی تلقی می‌شود و افزایش آن سبب بالا رفتن آلودگی پسته به آفلاتوکسین می‌باشد (30)، در سال اول در تیمارهای T_6 با $1/4$ درصد و T_5 با $0/79$ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان را نسبت به تیمارهای دیگر داشتند. در سال دوم (1379) آزمایش تیمارهای T_7 و T_6 به ترتیب با مقادیر $0/93$ و $0/92$ درصد دارای بیشترین زودخندانی بوده، سپس به ترتیب T_4 با $0/79$ درصد و تیمارهای T_1 ، T_2 و T_3 در گروه آماری بعد و تیمار T_5 با کمترین میزان زودخندانی به مقدار $0/5$ درصد در آخرین گروه قرار گرفت. در سال سوم آزمایش تیمار T_6 با $1/92$ درصد بیشترین و تیمار T_2 با $0/58$ درصد کمترین میزان زودخندانی را به خود اختصاص داد (جدول ۶). در سال چهارم (1381) تیمار T_6 در مقایسه با تیمارهای دیگر دارای بیشترین زودخندانی ($1/8$ درصد) بود و تیمارهای شاهد، T_2 ، T_3 ، T_7 ، T_5 و T_4 در مراتب بعدی قرار گرفتند.

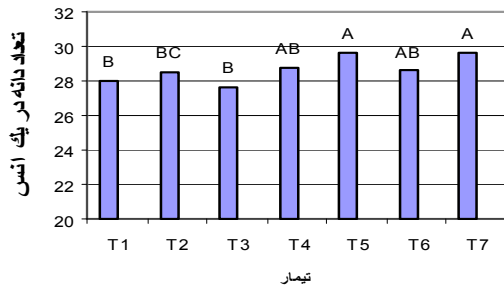
با توجه به این که آب مصرف شده در تیمارهای مختلف یکسان نبوده است، کارایی مصرف آب در تیمارهای مختلف محاسبه گردید. نتایج نشان داد تیمارهای آبیاری زیر سطحی در مقایسه با تیمار شاهد (T_1) کارایی مصرف آب بیشتری دارند، به طوری که در کلیه سال‌ها بالاترین میزان تولید محصول به ازای میزان آب مصرفی مربوط به تیمارهای T_7 و T_6 بوده است (جدول ۶). این نتایج نشان می‌دهند در سال اول بیشترین و کمترین بازده مصرف آب مربوط به تیمارهای T_7 و T_2 به ترتیب به میزان 270 و 26 گرم بر مترمکعب می‌باشد، تحت همین شرایط تیمار شاهد بازدهی برابر با 74 گرم بر مترمکعب داشته است. در سال‌های دوم و سوم نیز

دانه در یک انس پسته نشان داد که در سال اول و سوم بالاترین انس مربوط به تیمار T_7 ($29/6$) و T_5 ($30/2$) و کمترین آن مربوط به تیمار T_3 است. در سال دوم و چهارم تغییر سیستم آبیاری هیچ‌گونه اثر معنی‌داری را در مورد صفت انس روی تیمارهای مختلف در سطح ۵ درصد از خود نشان نداده است. در سال سوم بیشترین و کمترین تعداد دانه در یک انس به ترتیب مربوط به تیمارهای T_5 و T_3 می‌باشد.

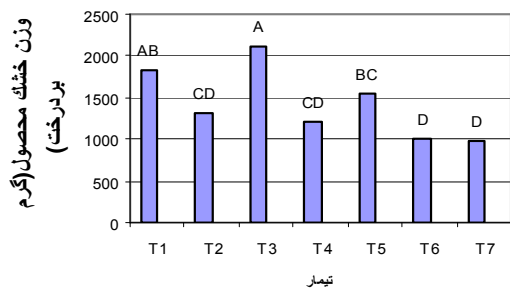
درصد خندانی پسته طبق اعداد به دست آمده در جدول شماره ۶ در سال اول و دوم فاقد اختلاف معنی‌دار در تیمارهای مختلف نسبت به هم بود. در سال سوم این فاکتور (درصد خندانی) در تیمارهای T_2 و شاهد (به ترتیب $77/18$ و $74/58$ درصد) بیشترین و در تیمار T_7 کمترین مقدار ($62/3$ درصد) را داشته است. در سال چهارم علاوه بر تیمار T_2 ، تیمار T_3 نیز نسبت به سایر تیمارهای دیگر دارای افزایش درصد خندانی بوده، تیمار T_7 همانند سال سوم نیز از کمترین درصد خندانی برخوردار بود.

در بین تیمارهای مختلف در سال اول درصد پوکی در تیمار T_5 و تیمار T_7 به ترتیب بیشترین و در تیمار T_6 کمترین رقم بود. در سال دوم نیز فاکتور پوکی در تیمار T_4 نسبت به تیمار T_2 بیشترین میزان را به خود اختصاص داد. اعداد به دست آمده از سایر تیمارها در این سال بین تیمارهای یاد شده قرار داشتند. تیمار T_6 در سال سوم با $15/8$ درصد دارای بیشترین میزان پوکی بوده است و سایر تیمارها از نظر آماری در یک گروه قرار می‌گیرند. در سال چهارم تیمار T_7 در مقایسه با سایر تیمارها دارای بیشترین درصد پوکی ($28/1$) بوده، تیمار T_3 با کمترین درصد پوکی ($7/1$) در همین سال بعد از تیمارهای T_4 ، T_5 ، T_2 و شاهد قرار دارد.

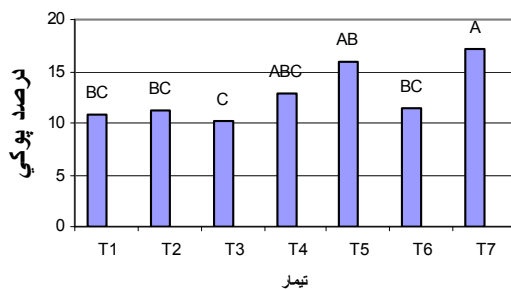
فاکتور رشد رویشی سرشاخه‌ها در اثر تغییر سیستم آبیاری در سال اول در تیمار شاهد بیشترین ($7/3$ سانتی متر) و به ترتیب در تیمارهای T_6 ، T_7 ، T_4 ، T_2 ، T_5 و T_3 کمترین میزان رشد را داشت (جدول ۶). در سال دوم این اثرات در کلیه تیمارهای مورد آزمایش یکسان بوده و تفاوت معنی‌داری در

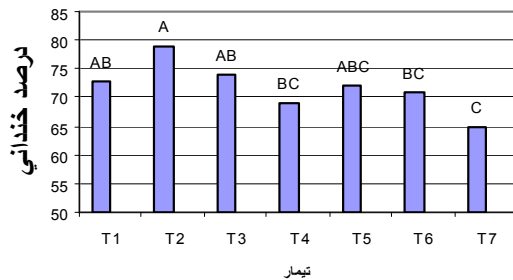
شکل ۲. میانگین تعداد دانه در یک انیس محصول تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

شکل ۱. میانگین وزن خشک محصول تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

شکل ۴. میانگین درصد پوکي محصول تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

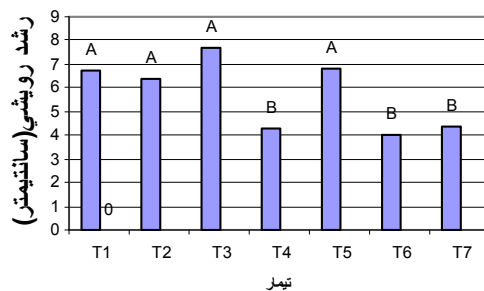
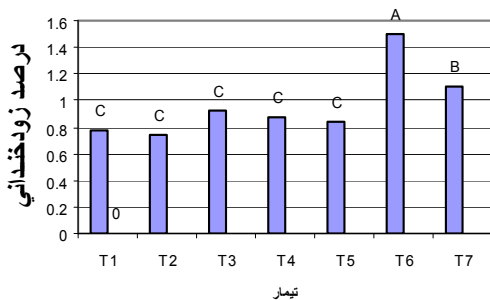
شکل ۳. میانگین درصد خنداني محصول تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

درخت بیشترین و کمترین محصول را داشته‌اند و T_2 و T_4 نیز به ترتیب با میانگین‌های عملکرد ۱۳۲۴ و ۱۲۱۷ نیز در یک گروه آماری قرار گرفته‌اند. شکل ۲ نشان می‌دهد که پسته‌های درشت‌تر با کمترین تعداد دانه در یک انیس پسته (۲۸/۵ گرم) در طول دوره آزمایش (میانگین ۴ ساله) به تیمارهای T_1 و T_3 تعلق دارند و ریزترین پسته‌ها به ترتیب مربوط به تیمارهای T_5 و T_7 می‌باشند و بین تیمار شاهد (T_1) و تیمارهای T_2 ، T_3 ، T_4 و T_6 ، در سطح ۵ درصد اختلاف معنی‌دار نمی‌باشد. در شکل ۳ مشخص است که تیمارهای T_2 و T_7 به ترتیب بیشترین و کمترین (۷۹ و ۶۵ درصد) میانگین خندانی را در طول مدت اجرای طرح داشته‌اند. سایر تیمارها (T_3)، شاهد، T_5 ، T_6 و T_4) از نظر آماری در یک گروه و بین تیمارهای T_2 و T_7 قرار دارند. هم‌چنین پوکي در تیمار T_7 بیشترین درصد (۱۷/۲) را به‌خود اختصاص داده، و تیمار T_3 (۱۰/۳ درصد) اختلاف معنی‌داری را در سطح ۵ درصد با تیمارهای T_5 و T_7 داشته است (شکل ۴). از نظر اثر بر رشد رویشی

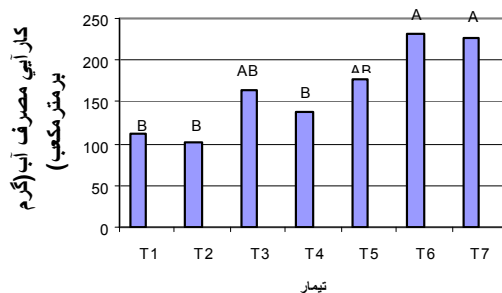
حداکثر و حداقل بازده کاربرد آب به ترتیب مربوط به تیمارهای T_7 و شاهد بود اما در سال پایانی آزمایش کماکان T_7 با تولید محصول خشک ۲۹۷ گرم بالاترین و تیمار T_4 با میزان محصول ۱۰۵ گرم بر مترمکعب کمترین مقدار تولید را داشته است.

۲. اثر تیمارها بر صفات کمی و کیفی محصول در کل مدت آزمایش

تجزیه مرکب ۴ ساله صفات مختلف انجام شد که مقایسه میانگین‌های مربوط به هر صفت در شکل‌های ۱ تا ۷ آورده شده است. شکل ۱ مقایسه میانگین عملکرد خشک ۴ ساله تیمارهای مختلف را نشان می‌دهد. بیشترین عملکرد محصول خشک به ترتیب مربوط به تیمارهای T_3 و T_1 با متوسط تولید محصول به ترتیب ۲۱۱۴ و ۱۸۲۳ گرم در هر درخت می‌باشد که از نظر آماری این تیمارها در یک گروه قرار می‌گیرند ولی اختلاف بین تیمار شاهد (T_1) و تیمارهای T_3 و T_5 معنی‌دار نبوده و با سایر تیمارها اختلاف معنی‌دار می‌باشد. تیمارهای T_3 و T_7 به ترتیب با میانگین عملکرد ۲۱۱۴ و ۹۸۲ گرم در هر

شکل ۵. میانگین رشد رویشی تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش شکل ۶. میانگین درصد زودخندانی تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

شکل ۷. میانگین مقادیر مصرف آب تیمارهای مختلف در طول مدت آزمایش

به WUE نشان دهنده عدم اختلاف معنی دار بین تیمار شاهد (T_۱) و تیمارهای T_۲، T_۳، T_۴، T_۵ و T_۶ می‌باشد. تیمارهای T_۶ و T_۷ در گروهی مستقل از تیمار شاهد قرار می‌گیرند و اختلاف معنی داری بین T_۶ و T_۷ و تیمارهای T_۵ و T_۳ نیز مشاهده نمی‌گردد.

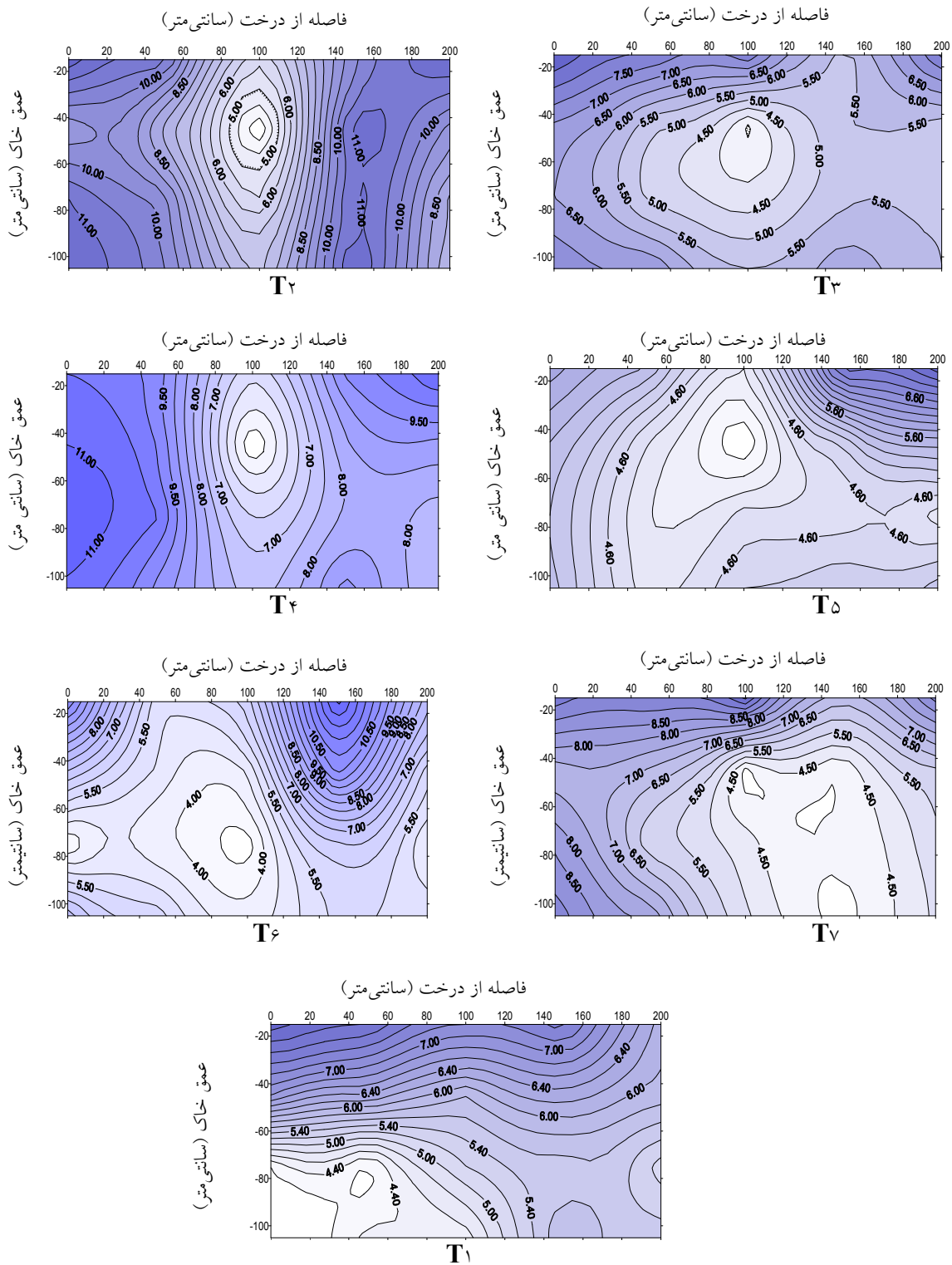
۳. تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک (ECe) در اعماق مختلف خاک و فواصل مشخص از درخت

نتایج سالانه تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در انتهای سایه اندازه تیمارهای مختلف در جدول ۷ و نتایج تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در اعماق مختلف خاک و فواصل مختلف از تنه درختان در پایان آزمایش در شکل ۸ ارائه شده است. آبشویی زمستانه به روش سنتی (غرقابی) در طول مدت آزمایش انجام نگردید. با توجه به هدایت الکتریکی آب مورد استفاده، الگوی توزیع نمک در شرایط آبیاری زیر سطحی ارزیابی شد تا در کاربردی نمودن نتایج حاصل از اجرای این طرح استفاده شود. با مقایسه روند

سرشاخه‌ها، تیمارهای آزمایشی را می‌توان به دو گروه تقسیم نمود. گروه اول شامل تیمارهای T_۱، T_۲، T_۳ و T_۵ که میزان رشد رویشی سرشاخه‌ها در آنها بیشتر از گروه دوم شامل تیمارهای T_۴، T_۶ و T_۷ بوده است. در حالی که بین این دو گروه اختلاف معنی داری در سطح ۵ درصد وجود دارد (شکل ۵). میانگین ۴ ساله نتایج زودخندانی نشان می‌دهد (شکل ۶) که بین تیمار شاهد با میزان زودخندانی ۰/۷۷ درصد و تیمارهای T_۲، T_۳، T_۴، T_۵ اختلاف معنی دار وجود ندارد و تیمارهای T_۶ و T_۷ به ترتیب با مقادیر زودخندانی ۱/۵ و ۱/۱ درصد دارای بیشترین زودخندانی در مقایسه با سایر تیمارها در طول مدت انجام این آزمایش بوده‌اند. میانگین ۴ ساله کارایی مصرف آب نشان می‌دهد (شکل ۷) که بالاترین عملکرد به ازای یک مترمکعب آب مصرف شده مربوط به تیمارهای T_۶ و T_۷ به ترتیب به میزان ۲۲۷ و ۲۳۳ گرم محصول خشک و کمترین میزان محصول خشک با همان میزان آب مربوط به تیمارهای T_۲، T_۳ و T_۴ (بدون اختلاف آماری در سطح ۵ درصد) به ترتیب به میزان ۱۰۲، ۱۱۲ و ۱۳۹ گرم می‌باشد. نتایج مربوط

جدول ۷. شوری عصاره اشباع خاک (دسی زیمنس بر متر) تیمارهای آزمایش در انتهای سایه انداز درختان پسته درپاییز سالهای مختلف

سال ۱۳۸۱	سال ۱۳۸۰	سال ۱۳۷۹	سال ۱۳۷۸	سال ۱۳۷۷	عمق خاک (سانتی متر)	تیمارها
۶/۱	۵/۴	۵/۵	۴/۲	۴/۳	۰-۳۰	آبیاری سنتی (غرقابی - تیمار شاهد) T _۱
۵/۹	۴/۲	۴/۷	۳/۷	۳/۵	۳۰-۶۰	
۵/۱	۵/۵	۵/۲	۴/۰	۴/۱	۶۰-۹۰	
۵/۵	۵/۸	۵/۹	۴/۷	۴/۵	۹۰-۱۲۰	
۵/۶	۵/۷	۵/۳	۴/۱	۴/۱	میانگین	
۱۱/۲	۱۲/۹	۱۱/۸	۱۱/۵	۴/۶	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۲
۸/۰	۷/۹	۷/۱	۷/۱	۳/۷	۳۰-۶۰	
۸/۳	۸/۱	۷/۹	۸/۳	۴/۱	۶۰-۹۰	
۸/۸	۸/۶	۸/۸	۱۰/۵	۴/۷	۹۰-۱۲۰	
۹/۱	۸/۶	۱۰/۱	۱۱/۱	۴/۲	میانگین	
۷/۳	۶/۸	۸/۱	۹/۰	۳/۹	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۳
۶/۱	۵/۷	۶/۳	۵/۱	۲/۸	۳۰-۶۰	
۷/۷	۶/۷	۶/۲	۵/۱	۳/۱	۶۰-۹۰	
۷/۸	۷/۴	۶/۵	۵/۴	۳/۰	۹۰-۱۲۰	
۶/۱	۶/۶	۶/۷	۶/۲	۳/۲	میانگین	
۱۱/۵	۱۱/۴	۹/۹	۱۰/۳	۴/۸	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۴
۹/۳	۹/۱	۷/۲	۴/۴	۳/۲	۳۰-۶۰	
۷/۹	۷/۸	۶/۱	۴/۵	۳/۲	۶۰-۹۰	
۷/۵	۷/۰	۶/۴	۴/۷	۳/۱	۹۰-۱۲۰	
۹	۸/۸	۷/۴	۶/۳	۳/۷	میانگین	
۶/۸	۸/۶	۷/۲	۹/۵	۴/۶	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۵
۴/۵	۴/۵	۵/۳	۶/۴	۳/۱	۳۰-۶۰	
۴/۶	۵/۲	۵/۳	۵/۷	۴/۱	۶۰-۹۰	
۴/۸	۵/۰	۶/۷	۶/۵	۴/۸	۹۰-۱۲۰	
۵/۲	۵/۸	۶/۷	۷	۴/۲	میانگین	
۷/۵	۶/۳	۸/۱	۹/۳	۴/۳	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۶
۵/۵	۴/۷	۵/۰	۶/۱	۳/۱	۳۰-۶۰	
۴/۳	۵/۲	۴/۵	۴/۲	۳/۱	۶۰-۹۰	
۵/۱	۴/۶	۴/۰	۳/۶	۲/۸	۹۰-۱۲۰	
۵/۶	۵/۲	۵/۴	۵/۳	۳/۳	میانگین	
۸/۱	۸	۹/۰	۷/۷	۳/۸	۰-۳۰	آبیاری زیر سطحی T _۷
۵/۲	۵/۸	۵/۱	۴/۸	۳/۱	۳۰-۶۰	
۵/۴	۵/۲	۴/۳	۴/۲	۲/۹	۶۰-۹۰	
۵/۵	۵/۸	۵/۳	۴/۶	۳/۸	۹۰-۱۲۰	
۶	۶/۲	۵/۹	۵/۳	۲/۴	میانگین	

شکل ۸. چگونگی توزیع املاح در محدوده توسعه ریشه درختان پسته در تیمارهای مختلف

به طوری که شوری در منطقه ریشه این تیمارها افزایش یافته است. اما در دوره‌های آبیاری ۱۴ روزه با بهبود توزیع افقی شوری در منطقه ریشه‌ها، این فاکتور وضعیت متعادل‌تری دارد. بنابراین کاربرد حجم‌های بیشتر آب در هر نوبت آبیاری باعث توزیع مناسب‌تر نمک‌های خاک در تیمارهای دور آبیاری ۱۴ روزه شده است، این مطلب به وضوح در تیمارهای T_6 و T_7 مشاهده می‌گردد، به طوری که در شکل ۸ مشخص شده است با این که این دو تیمار مقدار آب یکسان دریافت نموده‌اند، اما توزیع شوری در خاک محدوده ریشه‌ها در تیمار T_7 مناسب‌تر از تیمار T_6 می‌باشد، لذا توزیع شوری در دوره‌های آبیاری ۱۴ روزه در قیاس با دور ۷ روزه مناسب‌تر می‌باشد.

بحث

تحلیل کلی روی نتایج مربوط به دور آبیاری در آبیاری زیر سطحی نشان دهنده برتری دور آبیاری ۱۴ بر ۷ روز در شرایط انجام این آزمایش می‌باشد. به طوری که نتایج حاصل از اعمال تیمارها روی عوامل مختلف کمی و کیفی محصول نشان دهنده این برتری است. هم‌چنین وضعیت هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در تیمارهای آبیاری دور ۱۴ روزه در مقایسه با تیمارهای مشابه دور آبیاری ۷ روزه به مراتب بهتر بود. در مواردی که استفاده از سیستم آبیاری زیر سطحی در باغ‌های پسته با هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک بیشتر از شرایط انجام این آزمایش مد نظر باشد، استفاده از دوره‌های آبیاری کوتاه به‌ویژه در سال‌های آغازین توصیه نمی‌شود. حتی در دور و عمق‌های مناسب آبیاری در شرایط شور توصیه می‌شود کاربرد روش‌های آبیاری زیر سطحی با احتیاط بیشتر و کسب آگاهی از وضعیت هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک به‌ویژه در طول سال اول انجام پذیرد، تا در صورت بالا رفتن هدایت الکتریکی عصاره اشباع، نسبت به آبتوی خاک در طول فصل رشد به بروش سنتی (غرقابی) اقدام شود.

از آنجایی که بهره‌برداری سیستم‌های آبیاری تحت فشار با هدف پایین آوردن مصرف آب آبیاری می‌باشد لذا تیمار T_5 با

تغییرات سالانه هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در انتهای سایه انداز درختان تیمارهای مختلف مشخص می‌شود که تغییرات در سال اول آزمایش افزایشی بوده است (جدول ۷) اما در سال‌های بعد تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک نسبتاً ثابت بوده است، بنابراین با این نتایج انجام آبتویی پس از برداشت محصول در روش آبیاری زیر سطحی در شرایط مختلف عمق آب به‌کار رفته و دوره‌های مختلف آبیاری چندان ضروری به نظر نمی‌رسد و برای اظهار نظر نهایی باید به چگونگی توزیع شوری خاک در پایان آزمایش مراجعه نمود تا تحلیل قطعی به عمل آید. هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در مواردی که اعماق آب به‌کار رفته بیشتر و یا دور آبیاری کوتاه‌تر بوده است در مقایسه با اعماق آب به‌کار رفته کمتر و دوره‌های آبیاری طولانی‌تر فزونی داشته است. بر این اساس در مواردی که استفاده از سیستم آبیاری زیر سطحی در باغ‌های پسته با هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک بیشتر از شرایط انجام این آزمایش مد نظر باشد، استفاده از حجم‌های زیاد آب با دوره‌های آبیاری کوتاه به‌ویژه در سال‌های آغازین توصیه نمی‌شود. حتی در دور و عمق‌های مناسب آبیاری در شرایط شور توصیه می‌شود کاربرد روش‌های آبیاری زیر سطحی باید با احتیاط بیشتر و کسب آگاهی از وضعیت هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در طول سال اول انجام پذیرد، تا در صورت بالا رفتن هدایت الکتریکی عصاره اشباع، نسبت به آبتویی خاک در طول فصل رشد به روش سنتی (غرقابی) اقدام شود. ضمناً میزان بارندگی سالانه شهرستان کرمان در سال‌های آزمایش (از ۱۳۷۸ الی ۱۳۸۱) به ترتیب ۶۱/۷، ۹۵/۱، ۹۲/۱ و ۱۳۱ میلی‌متر بوده است (۳).

نتایج تغییرات هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در اعماق مختلف خاک و فواصل مختلف از تنه درختان در پایان آزمایش در شکل ۸ ارائه شده است. این نتایج نشان داد وضعیت پراکنش هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک در تیمارهای آبیاری زیر سطحی با دور آبیاری ۷ روزه در مقایسه با تیمارهای دور ۱۴ روزه وضعیت نامساعدتری داشته است،

هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک اغلب تیمارها به دلیل سبک بودن بافت خاک در حد نسبتاً قابل قبول بوده است و تغییر سیستم آبیاری از روش سنتی (غرقابی) به زیر سطحی بر روی درختان بارور پسته امکان‌پذیر می‌باشد. آنچه مسلم است با مصرف آب به میزان ۶۰ درصد تبخیر از تشت کلاس الف (۷۱۷۴ مترمکعب در هکتار) با دور آبیاری ۱۴ روز (تیمار ۳ T) بدون هیچ مشکلی می‌توان از سیستم آبیاری زیر سطحی به منظور تغییر سیستم آبیاری بهره گرفت زیرا علاوه بر صرفه جویی در آب و مناسب بودن توزیع شوری، از نظر اکثر صفات مورد سنجش (وزن خشک محصول، تعداد دانه در انس، خندانی، پوکی، رشد رویشی، زود خندانی و کارایی مصرف آب) دارای وضعیت مطلوبی در مقایسه با سایر تیمارها می‌باشد. بنابراین به‌عنوان بهترین تیمار در شرایط انجام این تحقیق معرفی می‌گردد. در شرایطی که باغداران از نظر میزان آب آبیاری در مضیقه نباشند، می‌توانند با این حجم آب و بدون دغدغه خاطر از سیستم آبیاری زیر سطحی بهره‌گیری نمایند و در عین حال صرفه جویی نسبتاً مناسبی نیز در مقایسه با روش آبیاری سنتی (غرقابی) داشته باشند (حدود ۲۰ درصد). اما در شرایطی که باغداران از نظر میزان آب در مضیقه باشند، با مصرف آب به میزان ۴۰ درصد تبخیر از تشت کلاس الف (۴۷۸۳ مترمکعب در هکتار) و با دور آبیاری ۴ روزه (تیمار ۵ T) نیز می‌توان به عملکرد قابل قبول در مقایسه با روش آبیاری سنتی (غرقابی) (تیمار ۱ T) دست یافت و حدود ۴۷ درصد در مصرف آب صرفه جویی کرد. کاربرد آب به میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف (۲۳۹۲ مترمکعب در هکتار) به دلیل کاهش قابل ملاحظه در عملکرد، رشد رویشی و افزایش قابل ملاحظه زودخندانی در مقایسه با تیمار شاهد قابل توصیه نمی‌باشد (تیمارهای ۶ T و ۷ T). در این خصوص کوهستانی (۷) با روش آبیاری زیرسطحی و مؤذن پور (۱۰) با روش آبیاری قطره‌ای نیز با مقدار آب مصرفی به میزان ۲۰ درصد تبخیر از تشت کلاس الف را در مقایسه با روش سنتی (غرقابی)، سبب افت شدید محصول دانسته است.

دور آبیاری ۱۴ روزه یعنی کاربرد آب به میزان ۴۰ درصد تبخیر از تشت از مزیت نسبی برخوردار می‌باشد. مقایسه بین ۵ T و تیمار شاهد نشان دهنده عدم اختلاف معنی‌دار بین صفات درصد پوکی و خندانی، رشد رویشی سرشاخه‌ها، زودخندانی و کارایی مصرف آب در طول مدت انجام آزمایش می‌باشد. مهم‌ترین برتری ۵ T بر تیمار شاهد و تیمارهای ۲ T و ۳ T درمسأله کارایی مصرف آب بین تیمارهای مذکور می‌باشد، به طوری که نتایج نشان داد به ازای مصرف یک متر مکعب آب تیمارهای ۱ T و ۲ T و ۳ T به ترتیب ۱۱۲، ۱۰۲، ۱۰۶ و ۱۷۷ گرم محصول خشک تولید می‌شود که حاکی از برتری تیمار ۵ T می‌باشد.

در سال شروع اعمال تیمارها رشد رویشی تیمارهای آبیاری زیر سطحی در مقایسه با تیمار شاهد کاهش داشته است به طوری که این شوک در سال دوم روی عملکرد محصول اثر منفی گذاشت. این نتایج نشان داد در سال شروع آزمایش صرفاً بین رشد رویشی تیمار شاهد و ۲ T تفاوت قابل توجهی وجود ندارد. در سال دوم آزمایش بیشترین عملکرد مربوط به تیمار ۳ T بوده است این تیمار در سال اول بیشترین رشد رویشی را دارا بوده است. این بدان معنی است که بهترین راهبرد برای تغییر سیستم آبیاری استفاده از حجم زیاد آب خصوصاً در سال‌های نخست تغییر سیستم آبیاری می‌باشد و در صورت کمبود آب آبیاری می‌توان در سال‌های بعد نسبت به کم نمودن آب مصرفی اقدام نمود. بر اساس نتایج مربوط به کارایی مصرف آب تیمارهای ۶ T، ۷ T از بهترین شرایط برخوردار بوده و از نظر آماری با تیمارهای ۵ T و ۳ T در یک گروه قرار می‌گرفتند اما با توجه به این که تیمارهای ۶ T و ۷ T از نظر رشد رویشی، درصد زودخندانی و عملکرد در واحد سطح در وضعیت مناسبی قرار ندارند، لذا تیمارهای ۳ T در شرایطی که باغداران آب کافی در اختیار داشته باشند و تیمار ۵ T در مواردی که آب کافی در اختیار ندارند، قابل توصیه می‌باشند.

در شرایط انجام این آزمایش و شرایط مشابه یعنی میزان مناسب هدایت الکتریکی آب آبیاری (۳ دسی زیمنس بر متر)،

نتیجه گیری

یافته باشد، با انجام آبشویی های لازم در فصول پائیز و زمستان نسبت به پایین آوردن شوری خاک در حد مناسب اقدام گردد.

سپاسگزاری

در انجام مراحل مختلف این تحقیق مدیریت مؤسسه تحقیقات پسته کشور و کلیه واحدهای تابعه همکاری صمیمانه ای داشتند که بدین وسیله از زحمات آنها سپاسگزاری می گردد. هم چنین از محققین بخش آبیاری و تغذیه مؤسسه تحقیقات پسته کشور به ویژه آقایان مهندس فرامرز صالحی و منصور موذن پور تشکر می گردد. از تکمیلین طرح آقای محمدرضا نیکویی و کلیه همکاران وقت ایستگاه تحقیقات پسته کرمان به ویژه آقایان مرحوم محمود درون پرور و حسین قاسمی که در مراحل مختلف این طرح همکاری و مساعدت لازم را فرمودند تشکر و قدردانی می گردد. از سرکارخانم معصومه سالاری که زحمت تایپ را برعهده داشتند سپاسگزاری می نماید.

همان گونه که ذکر شد این آزمایش در شرایط آب و هوایی شهرستان کرمان انجام پذیرفت، خاک باغ دارای بافت لومی شنی و هدایت الکتریکی آب آبیاری به میزان ۳ دسی زیمنس برمتر بود. لذا تحت این شرایط، تغییر سیستم آبیاری از روش سنتی (غرقابی) به زیرسطحی با حداقل مصرف آب به مقدار ۴۰ درصد تبخیر از تشت تبخیر کلاس الف (به میزان تقریبی ۴۷۰۰ مترمکعب در هکتار) با دور آبیاری ۱۴ روزه و در نظر گرفتن توزیع مناسب آبیاری متناسب با نیاز آبی درختان پسته متاثر از مقادیر مربوط به تبخیرهای انجام شده از تشت تبخیر کلاس الف امکان پذیر می باشد.

پیشنهاد می گردد در صورت استفاده از روش آبیاری زیر سطحی، در پائیز هر سال از انتهای سایه انداز درختان در اعماق مختلف نمونه خاک تهیه و هدایت الکتریکی عصاره اشباع خاک اندازه گیری شود تا چنانچه این فاکتور بالاتر از ۸ دسی زیمنس برمتر (۲۰) افزایش

منابع مورد استفاده

۱. ارشادی، م. ۱۳۷۴. بررسی تأثیر فسفر روی عملکرد پسته. گزارش پژوهشی مؤسسه تحقیقات پسته کشور، رفسنجان.
۲. اشرفی، ش.، ه. افشار، ف. تاجیک، ن. حیدری، ف. عباسی، ن. نادری، د. نیک نژاد، و ب. یار قلی. ۱۳۸۵. یک دهه تلاش مؤسسه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی. انتشارات سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی، کرج.
۳. سازمان هواشناسی کشور. ۱۳۷۷-۷۸، ۱۳۷۸-۷۹، ۱۳۷۹-۸۰، ۱۳۸۰-۸۱. سالنامه های هواشناسی. اداره کل آمار و فن آوری اطلاعات هواشناسی، وزارت راه و ترابری.
۴. شرکت سهامی آب منطقه ای کرمان. ۱۳۷۰. امور مطالعات منابع آب. گزارش مطالعات دشت های رفسنجان.
۵. علیزاده، ا. ۱۳۷۸. رابطه آب و خاک گیاه. مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی مشهد.
۶. علیزاده، ا. ۱۳۸۰. اصول و عملیات آبیاری قطره ای. چاپ دوم، دانشگاه امام رضا (ع)، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
۷. کوهستانی، ش. ۱۳۷۵. مقایسه دو روش آبیاری زیر سطحی و آبیاری سنتی (غرقابی) متداول منطقه بر روی پسته. پایان نامه کارشناسی ارشد آبیاری، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران.
۸. مرادمند، ر. ۱۳۶۵. بررسی شرایط آب و هوایی و اقلیمی استان کرمان. نشریه شماره ۱۶ اداره خاک شناسی و حاصلخیزی خاک استان کرمان.
۹. موذن پور، م. ۱۳۷۳. بررسی میزان مقاومت درختان پسته به خشکی و تعیین مناسب ترین دور و عمق آبیاری. گزارش پژوهشی مؤسسه تحقیقات پسته کشور، رفسنجان.

۱۰. مؤذن پور، م.، ا. محمدی محمدآبادی، ا. آزاد، س. مهدیزاده و ن. محمدی. ۱۳۸۶. بررسی اثر تغییر سیستم آبیاری از روش سطحی به قطره‌ای روی درختان پسته. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی، موسسه تحقیقات پسته کشور، رفسنجان.
11. Bhattarai, S.P., S. Huber and D.J Midmore. 2004. Effects of regulated deficit irrigation under subsurface drip irrigation conditions on water relations of mature almond trees. *Ann. Appl. Biol.* 144: 285-298.
 12. Braud, H. and F.B. Schmitz. 1965. Subirrigation: a new looks an old method. *Louisiana Agric.* 8:6-7.
 13. Bryan, B.B and G. Baker. 1964. Small diameter plastic pipe for use in subirrigation. *Arkansas Farm Res.* 13:7-10.
 14. Camp, C.R. 1998. Subsurface drip irrigation: A Review. *Trans. ASAE* 41(5): 1353-1367.
 15. Cole, T.E. 1971. Subsurface and trickle irrigation. A survey of potentials and problems. *Reactor Technology*, Oak Ridge National Laboratory, Oak Ridge, Tenn.
 16. Davis, S. 1967. Subsurface irrigation. *Agric. Eng.* 48: 654-655.
 17. Davis, S. and S.D. Nelson. 1970. Subsurface irrigation today and tomorrow in California. *Irrigation Symp.* University of Nebraska, Lincoln.
 18. Doster, M.A. 2001. Insufficient spring irrigation increases abnormal splitting of pistachio nuts. *California Agric.* 55: 454-459.
 19. Edlin, F.F. 1970. Progress report on mechanical subsoil irrigation. *Arizona State Univ., USA.*
 20. Ferguson, L. 2000. Potential for utilizing blended drainage water for irrigating west side, San Joaquin valley pistachios. Department of Pomology, university of California, Davis. Final report 2000.
 21. Fok, Y.S. and L.S. Willardson. 1971. Subsurface irrigation analysis and design. *J. Irrig. and Drain. Eng.* 97:449-455.
 22. Gilley, J.R. and E.R. Allred. 1974. Infiltration and root extraction from subsurface irrigation laterals. *ASCE* 72: 927-933.
 23. Hagood, M.A. 1972. Automated irrigation is here. *Agric. Eng.* 53: 16-18.
 24. Hoskyn, J.P. and B.B. Bray. 1969. Subsurface irrigation research in Arkansas. *Agric. Exp. Sta. Univ. of Arkansas.* Rep. No. 179, Fayetteville, Ark.
 25. Hosseinfard, J., H. Rezaee and A. Ziyaeeyan. 2005. Effects of K, Fe and Zn sulfate application on leaf nutrients and nut quality of mature pistachio trees. IV International Pistachio & Almond Symposium, Tehran, Iran.
 26. Pohjakas, K. 1966. Distribution rates and patterns from plastic subirrigation pipe. *Agric. Eng.* 8:37-38.
 27. Romero, P., P. Botia and F. Garcia. 2004. Aerated subsurface irrigation water gives growth and yield benefits to zucchini, vegetable soybean and cotton in heavy clay soils. *Annuals Appl. Biol.* 144:285-298.
 28. Sepaskhah, A.R., S.A. Sichani and B. Bahrani. 1976. Subsurface and furrow irrigation evaluation for bean production. *Trans. ASCE* 19:1089-1097.
 29. Sichani, S.A. 1974. Evaluation of subsurface irrigation as compared to furrow irrigation system. MSc. Thesis, Pahlavi Univ., Shiraz.
 30. Sommer, N.F., J.R. Buchanan and R.J. Fortlage. 1986. Relation of early splitting and tattering of pistachio nuts to aflatoxin in orchard. *Phytopathol.* 76:692-694.
 31. Zetzsche, J. B. and J. S. Newman. 1966. Subirrigation with plastic pipe. *Agric. Eng.* 47: 74-75.